

K aktivitám vídeňské univerzity dodejme, že stoupaly teprve od r. 1429, kdy vídeňští mistři při jednáních s husity v Bratislavě spolupracovali s pařížskými učenici. Hlavní nasazení vídeňské Rudolfiny však přišlo až v době příprav a v průběhu basilejského koncilu. Zástupce vídeňské univerzity Thomas Ebendorfer se účastnil také jako člen koncilních legací jednání s husity, ale spolu s dalšími vídeňskými mistry představoval neústupné křídlo koncilních otců, kteří blokovali domluvu o kompakzátech. Asi také těžce nesl, že tvrdá linie vídeňské Rudolfiny nemá delší tradici a právě on začal vytvářet umělý obraz vídeňské univerzity jako aktivní bojovnice proti husitům od samého počátku střetu římské církve s nimi.

Vraťme se ale k Turnaji víry. Výsledky výkladových kapitol shrnuje a hodnotí Coufal v obsažném závěru, zamýšlejícím se nad vítězi a poraženými. Na pouhých třech stranách je velmi zhuštěně, ale zcela výstižně shrnuto to nejpodstatnější, co kniha přináší. Znova pojmenovává cíle, které si uložili jednotliví hráči basilejského turnaje, a zamýšlí se nad výsledkem tohoto velkolepého střetnutí vybraných učenců své doby. Hodnocení výsledků nemůže být jednoznačné, protože ani jedna strana nedosáhla všeho. Tato minuciézní, vícebarevná (nikoli černobílá) úvaha, vážení motivů, taktik a výsledků patří k přednostem knihy a řadí ji vedle jiných pokusů o zasazení husitství do kontextu evropských dějin.

Autor zastavil svůj výklad v září roku 1433, to je na prahu konečného jednání o kompakzáta. V této fázi proto vyznívá hodnocení spíše ve prospěch koncilu – Cesariniho cesta byla úspěšnější, „husité na půdě protivníka ztráceli dech“. My ale víme, že události se odvíjely dále a dosažení kompakzátních smluv přinese zřejmě do hodnocení další odstín. Bude autor pokračovat a završí svoji husitskou trilogii obdobím 1433–1436? Pak teprve bude na místě soud o autorově hodnocení husitství.

Výkladový obsah knihy je doplněn menší ediční přílohou, která přináší sedm textů úřední i traktátové povahy. Nemá ambice být jejich definitivní kritickou edicí, nýbrž jen pomůckou pro výkladové partie zpřístupněním textů, které dosud unikaly pozornosti. Nejsou proto vydány vždy v plném rozsahu nebo na základě úplné pramenné situace.

Coufalova druhá kniha přináší výsledky velmi rozsáhlého pramenného výzkumu, který zahrnul v širokém záběru traktátovou literaturu vztahující se k basilejskému turnaji víry. Autor provedl jejich interpretaci s důvtipem a znalostí souvislostí. Díky tomu se velmi prohloubil pohled na dění v Basileji počátkem 30. let 15. století. Dílo je značným přínosem pro mediévistické bádání, a to nejen v rámci české historiografie.

Blanka Zilynská

doi: 10.14712/23365730.2021.22

Roman Pazderský, Historik Wácslaw Wladiwoj Tomek a české dějepisectví 19. století,

Praha, Archiv hlavního města Prahy – Nakladatelství Václav Žák – Casablanca 2020, 618 s., ISBN 978-80-86852-89-8

Velké monografie věnované profilovým historikům se dají uchopit rozmanitým způsobem. Některý autor položí důraz spíše na biografii než na vědecké dílo, jiný usiluje o proporční poměr mezi oběma složkami, další pak přistupuje k problematice komplexně

a život i badatelský přínos pojímá v organické provázanosti.¹ Právě toto pojetí je mi osobně nejbližší. Mladý, nadaný a publikačně zdatný Roman Pazderský zvolil jinou cestu. V heuristicky příkladné práci programově preferuje, snad inspirován známým dílem Josefa Fischera o Františku Palackém,² analýzu historikovy tvorby. Její důkladné poznání pro něj představuje nezbytnou podmínku k určení místa a významu Václava Vladivoje Tomka³ v českém dějepiscetví. Už pouhé nahlédnutí do obsahu prozrazuje, že se autor rozhodl pro osobitou kompozici mimořádně rozsáhlé knihy. Po překvapivě dlouhém *Úvodu*, který čítá 110 tiskových stran (!), následuje o něco kratší (88 stran) nástin Tomkova života (1818–1905) a teprve poté rozbor historikova myšlení (309 stran, tj. 61 % textu). Když jsem se do publikace naplno ponořil, zajímalo mě především, do jaké míry je toto řešení, prozrazující souvislost se strukturalistickými a hermeneutickými recepty, funkční.

Smysl rozměrné úvodní části jsem dlouho marně hledal. Pominu-li standardní poučení o pramenech, navadila mě zprvu kapitola o Tomkově pozici v české dějinné paměti. Zahájit knihu v podstatě „druhým životem“ by byl výborný nápad, kdyby se pojednání rychle nezměnilo ve víceméně tradiční přehled literatury zabývající se hodnocením Tomkovy osoby a vědecké činnosti. Ale budiž, i takové partie do fundamentální monografie patří. Naproti tomu oddíl o české historiografii 19. století a o „možnosti její konceptualizace“ souvisí s Tomkem jen velmi volně, ba mnohdy vůbec ne. Spíše působí jako nesoustavná série tezí motivovaných postmoderní snahou zpochybnit zažitá hodnocení, rozbít kanonické řady, zejména linii Palacký – Goll – Gollova škola (Pazderský se tu nezastřeně hlásí k „obrazoborecké“ výzvě Bohumila Jirouška) a nabídnout nosné podněty dalšímu bádání. Teprve ex post jsem si uvědomil programový charakter kapitoly, vytyčující prostřednictvím šesti bodů (resp. faktorů) zásady, na nichž by mělo spočívat budoucí komplexní zpracování dějin dějepiscetví v českých zemích od osvícenství až do první světové války. Nic proti tomu, ale většinu z těchto principů zohlednila, byť občas pouze v hrubých konturách, již známá syntéza Františka Kutnara a Jaroslava Marka.⁴ Podle mého mínění náleží celý „traktát“ o české historiografii 19. věku svým charakterem do jiné knihy, popřípadě měl být zveřejněn jako samostatná studie. Takto jen komplikuje čtenáři život, protože mnohé z toho, co je v něm řečeno, se opakuje (často dokonce několikrát) v následujícím textu. Ctím zásadu, že historik má dbát na čistotu zvoleného žánru, psát sdělně, přehledně i strukturovaně, pokud možno se neopakovat a neodbíhat zbytečně od tématu. Jinak se čtenář v obšírné monografii utopí.

Ačkoliv autor s oblibou zdůrazňuje teoretické a metodologické aspekty výzkumu dějin historiografie, výrazně lépe se mu daří, když opustí vznešenou sféru metavědy a opře se o pramenný materiál. Tento moment nastává na straně 129 s počátkem rekonstrukce

¹ První případ reprezentují např. Jaroslava HOFFMANNOVÁ, *Václav Novotný (1869–1932). Život a dílo univerzitního profesora českých dějin*, Praha 2014, resp. Bohumil JIROUŠEK, *Josef Macek. Mezi historií a politikou*, Praha 2004. Jako příklad druhého modu může sloužit Jaroslav MAREK, *Jaroslav Goll*, Praha 1991. Třetí typ vzorově představují Jiří ŠTAIF, *František Palacký. Život, dílo, mýtus*, Praha 2009; Jiří KŘEŠŤAN, *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*, Praha – Litomyšl 2012; Milan DUCHÁČEK, *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*, Praha 2014.

² Josef FISCHER, *Myšlenka a dílo Františka Palackého. Kniha první*, Praha 1926; *Kniha druhá*, Praha 1927.

³ I to je věcně správný přepis historikova jména. Viz *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, 4/1, S–T, ed. Luboš MERHAUT, Praha 2008, s. 959.

⁴ František KUTNAR /zamlčené spoluautorství Jaroslav MAREK/, *Přehledně dějiny českého a slovenského dějepiscetví*, I, *Od počátků národní kultury až do vyznění obrodného úkolu dějepiscetví v druhé polovině 19. století*, Praha 1973; II, *Od počátku pozitivistického dějepiscetví na práh historiografie marxistické*, Praha 1977.

Tomkova životního běhu. Odhlédneme-li od faktu, že se protagonista knihy objeví na scéně se značným zpožděním (v tom Pazderského přístup připomíná některé knihy Vaníčkovy),⁵ máme před sebou nesporně nejlepší a faktograficky nejspolehlivější Tomkovu biografii, sepsanou kultivovaným jazykem a umocněnou autorovou empatií, s níž proniká do vnitřního světa královéhradeckého rodáka. Historikovo curriculum vitae podal Pazderský suverénně a výstižně hlavně proto, že pominul detaily, soustředil se na uzlové body Tomkovy životní cesty a adekvátně využil stěžejní prameny. V první řadě zvláště historikovy memoáry, badateli ovšem mnohokrát fruktifikované, dále deníkové záznamy z třicátých let, bohatou korespondenci, zápisy univerzitních přednášek a nikoliv na posledním místě dobový tisk.

Před očima nám tak nejprve vyvstává plastický portrét mladého muže, který se po příchodu do Prahy stává nadšeným českým vlastencem, díky úzkým kontaktům s Pavlem Josefem Šafaříkem a Františkem Palackým rychle pronikne mezi obrozeneckou elitu, v níž si brzy získá respekt svou pracovitostí, pílí i oddaností vědecké řeholi. Pazderský správně vykresluje Tomka jako člověka v podstatě konzervativního založení, vyznávajícího řád, stabilitu a harmonii, nicméně už v časech vysokoškolských studií (nejdříve filozofie a posléze práv) ovlivněného liberálním myšlením, patrným mimo jiné v tolerantním chápání náboženských problémů. Tato symbióza konzervativismu s liberálními prvky zůstala pro Tomka příznačná po celý zbývající život a jejím prostřednictvím lze vyložit též historikovu nepřehlédnutelnou politickou angažovanost. Liberální názory Tomek zastával i v letech 1848–1849, jak dokládá rozbor zachovaných čísel jím redigovaného deníku *Pokrok*, který nebyl „protihavlíčkovskou“ platformou, jak se někdy chybně usuzuje, nýbrž vyjadřoval linii zemské vlády Lva Thuna a zřetelné austroslavistické přesvědčení.

V interpretaci historikova působení v porevolučním období, zvláště v letech Bachova neoabsolutismu, se snad nejvíce projevuje apologetická tendence Pazderského práce, usilující rehabilitovat Tomka z hlediska vědeckého, politického i lidského a zároveň vyvrátit námitky jeho početných kritiků, vyčítajících mu „rakušáctví“, kariérismus a morální selhání. Bohužel, ať se autor snaží, jak může, Tomek byl a nadále bude porovnáván s Karlem Havlíčkem Borovským, svým druhdy nejlepším přítelem, i s okázale zásadovým Františkem Palackým, pod jehož vedením se začal vědecky prosazovat. Fakt, že se vůči Havlíčkovi nezachoval zrovna kolegiálně a že přispěl k suspendování profesora Ignáce Jana Hanuše, sotva můžeme omluvit poukazem na jeho konzervativní ustrojení, etatistické smýšlení, zásluhy o uplatnění češtiny ve veřejném prostoru či na vnitřní nesouhlas s neoabsolutistickým kursem. Tomek se stal mimořádným profesorem rakouských dějin na pražské univerzitě a přispěvatelem vládního *Vídeňského deníku* právě v čase, kdy Karel Havlíček, řečeno Pazderského slovy, „páchal dobrovolnou sociálně-politickou sebevraždu“ (s. 175). Bez ohledu na nepřilíhš šťastnou formulaci je zřejmé, jak dalece se cesty dvou bývalých přátel rozešly. Jistě, každý měl vlastní představu, jak by bylo možné v obtížných poměrech nejlépe prospět národní věci. Přesto na Tomkově počínání ulpívá určitá pachuť, již nemůže odstranit ani obnovení styků s Palackým roku 1858, ani pozoruhodné aktivity v průběhu dalšího desetiletí.

⁵ Vratislav VANIČEK, *Soběslav I. Přemyslovců v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Litomyšl 2007 (zde se titulní hrдина výrazněji projevuje až na straně 134).

Značnou část biografického oddílu zabírá téma Tomkova úsilí o dosažení profesury rakouských dějin a následné působení na pražské univerzitě. Pazderský zde prohlubuje starší poznatky⁶ a detailně ilustruje úzkou Tomkovu vazbu na ministra kultu a vyučování Lva Thuna, který svému chráněnci prominul hodnost soukromého docenta výměnou za vypracování návrhu reformy systému vysokoškolského dějepisného vzdělávání, zúročujícího poznatky ze studijních cest po francouzských a německých univerzitách. Tomkova expertíza, jež kombinovala principy francouzského systému s podněty pruskými a bavorskými, sice Thuna zaujala, nicméně v život její zásady neuvedl. Centralizační trend vedl roku 1854 k založení vídeňského Institut für österreichische Geschichtsforschung, jehož vzniku Tomek nepřál, neboť v něm oprávněně spatřoval ohrožení vlastního historického semináře. Cenné obohacení vědomostí o Tomkově vysokoškolské činnosti představuje charakteristika jeho přednášek, čerpaná přímo z historikových sylabů, záznamů posluchačů (zvláště Josefa Kalouska) a ze vzpomínek žáků. Tomkova bilance byla v tomto ohledu vynikající, alespoň nahlíženo jmény jeho předních absolventů (Alois Jirásek, August Sedláček, Čeněk Zíbrt, Zikmund Winter, Antonín Rezek, Julius Lippert), i když se vždy cítil více vědcem než pedagogem. Pomyslný vrchol jeho univerzitní dráhy tvoří dvojitý výkon rektorského úřadu na české Karlo-Ferdinandově univerzitě, první hned po jejím rozdělení v školním roce 1882/1883, druhý pak ve funkčním období 1885/1886. Závěrečné období vysokoškolské působnosti před odchodem do penze poznamenalo napětí ve vztahu k T. G. Masarykovi a Jaroslavu Gollovi, dané nejen Tomkovým lpěním na pravosti RKZ, ale také odlišnými představami o směřování vědecké práce.

Krátkým vylíčením historikova skonu a uložením jeho ostatků ve vysehradském Slavíně si autor vybudoval pomyslný můstek k závěrečnému, leč nejdůležitějšímu oddílu, v němž obšírně analyzuje Tomkův přínos českému dějepisectví. Obavy, že při rozsahu Tomkova badatelského záběru utone v materiálu, se naštěstí nepotvrdily. Pazderský se cíleně zaměřil na analýzu přísně vybraných zásadních textů (*Děje země české, Dějepis města Prahy, Základy starého místopisu pražského, Děje mocnářství rakouského, Geschichte de Prager Universität, Děje university pražské I*, velká hesla v Riegrově *Slovníku naučném*) a několika profilových časopiseckých studií s tím, že postihne Tomkovy názory na klíčová témata české minulosti, zvláště ta, která se později frekventovala ve sporu o smysl českých dějin.

Autor především prokazatelně dokládá skutečnost, již historikové, pro něž není práce s Tomkovými texty denním chlebem, neberou dostatečně v potaz. Ani faktograf Tomek nepostrádal smysl pro koncepční přístup, byť jeho kontury zůstávají převážně skryté pod příkrovem dat, detailních popisů či poklidně plynoucího vyprávění. Z bohaté materie vybírám jen několik momentů. O Tomkovi mnohé vypovídá jeho obdiv k výrazným dějinným osobnostem, kterých si vážil. Stačí uvést Přemysla Otakara II., k němuž své sympatie časem ještě vystupňoval, Václava IV., jehož dějinný obraz se snažil vylepšit (a to i ve stále přetřásané kauze Jana z Pomuku), Jiřího z Poděbrad, ale také Albrechta z Valdštejna a zejména Jana Žižku. Právě Tomkův idealizovaný portrét úspěšného vojevůdce zakotvil hluboko v české historické paměti a žije v ní dodnes. Nejsm si ale jist, že Tomek projektoval do obrazu husitského válečníka sám sebe. Spíše tu stvořil svého ideálního hrdinu obdařeného vlastnostmi, které jemu samotnému chyběly (odvaha, statečnost), a které ještě obohatil

⁶ Karel KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské univerzitě*, část II, *Od obnovení stolice dějin do rozdělení university (1746–1882)*, Praha 1965, s. 30–41, 46–49.

o prozíravost a státnickou rozvahu, ač o nich prameny v Žižkově případě mlčí. Nicméně dokonalý rytíř byl na světě. Zaujetí pro velké postavy, které dbaly o řád i stabilitu a neváhaly potlačovat rozkladné radikální tendence, vysvětluje, proč Tomek mohl adorovat jak zakladatele podunajské monarchie Ferdinanda I. Habsburského, tak Napoleona Bonaparta, jenž vyvedl Francii z revolučních zmatků.

Částečně tradiční obrozenecký pohled cítíme v Tomkově descendentním chápání českého dějinného vývoje, který následoval po husitské epoše, nesené ušlechtilými reformními ideály, avšak znešvažené radikálními excesy. Rozvrat a oslabení českého státu, zapříčiněné na přelomu středověku a novověku sobeckou českou šlechtou i nekončícími náboženskými spory, nezastavila ani doba vlády Rudolfa II., již Tomek (v opozici vůči Dobrovskému a Jungmannovi) nevnímal jako „zlatý věk“, nýbrž viděl v ní předehru bělohorské tragédie, která zároveň byla bolestným, leč nutným řezem. Přitom sám s tvrdými absolutistickými trendy (týká se to i situace v 18. a 19. století), nesmlouvavou rekatolizací či s utužením poddanských poměrů nesouhlasil, což vyvstává na řadě míst, mimo jiné při hodnocení selského povstání roku 1680. Pazderského analýza tak Tomka představuje jako konzervativce, etatistu, stoupence organického vývoje společnosti, upřímného českého vlastence, tolerantního katolíka, nepřehlížejícího pochybení římskokatolické církve, a zároveň jako loajálního rakouského občana, který podunajskou říši považoval za svůj stát. Příkladně se to projevilo v jeho učebnicích rakouských dějin, založených na známé synchronické metodě, již si ověřoval už v předběžné době. Srovnávací analýza Tomkových textů a úprav navrhovaných politicky spolehlivými lektory ukazuje sice tichou, leč překvapivě důslednou historikovu rezistenci vůči cenzurním tlakům vídeňských orgánů.

Touha prezentovat Tomka jako vůdčí a v mnoha směrech zakladatelskou osobnost českého dějepisce 19. století číší zvláště z podkapitol zabývajících se jeho díly na poli historického místopisu, regionálních i kulturních dějin a historie školství. Pazderský kupodivu v tomto kontextu téměř pomínl *Dějepis města Prahy* a soustředil se na publikace věnované dějinám Police nad Metují, Hradce Králové a zejména na unikátní *Základy starého místopisu pražského*. Tak jako v úvodní části monografie však ani zde neudržel sevřenou výkladovou linii a naprosto neočekávaně načrtl obraz české historické regionalistiky od Tomkových časů až po Františka Kutnara a Josefa Petráně. To by snad bylo možné omluvit, pokud by sledoval i využití nenahraditelných základů pražského místopisu v pracích badatelů posledních desetiletí (Jaroslav Mezník, František Šmahel, Bohdan Zilinskyj, Hana Pátková, Martin Musilek). Jenže tento doklad stálé životnosti Tomkova díla autor oželel.

Pazderský začleňuje svého protagonistu do genetické řady Pelcl – Palacký – Tomek – Josef Alexander Helfert. Jde však spíše o určité vědecké příbuzenství a vlivy než o přímou návaznost. Ostatně oblíbená autorova teze, že Pelcl otevřel v řadě ohledů Palackému prostor, je dosti sporná. Práce obou historiků se výrazně kvalitativně liší jak v nakládání s prameny, tak z pojmoslovného hlediska. Palackého terminologie je jiná, zřetelně modernější než Pelclova. A to nemluvím o rozdílech ve filozofickém a kulturním zázemí. K Palackému se Pazderský nechová zrovna vlídně, někdy si dokonce protiřečí. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* komentuje nejednou kriticky, aby je po několika stranách prohlásil za epochální dílo, a podobný protimluv čteme též v případě Palackého raných historických publikací. Spis *Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber*, vydaný roku 1830 a Palackým později hodnocený s kritickým nadhledem, označuje za text téměř světového

významu, abychom se vzápětí dozvěděli, že v roce 1829 byl jeho autor „nezkušený mladík“ (s. 118).

Tato i některá další nedopatření (např. Tomkovi a Riegrovi bylo v roce 1830 dvanáct let, takže sotva měli hlubší povědomí o polském povstání, množství práce pro poznání dějin pražské univerzity vykonal krátce před Tomkem opomíjený Franz Xaver Maximilian Millauer, Pekař nikdy v české historiografii nedosáhl „diskursivní hegemonie“, Janáčkova kniha *Valdštejn a jeho doba* vyšla poprvé roku 1978, nikoliv až o pětadvacet let později, František Šmahel nenapsal monografii o Žižkovi v době „reálného socialismu“) plynou podle mého mínění i z nepozorné redakce rozsáhlého textu. Jiná lze připsat autorově snaze o co nejexaktnější vědecké vyjadřování ústící místy až v tautologie („signifikantní znaky“, „díličí partikularity“, „definitivně přetransformoval“), které mohli při pečlivějším čtení „vychytat“ lektori, eventuálně odpovědný redaktor. Totéž platí o opakovaném tvrzení, že výsledek bělohorské bitvy zachránil české země před rozpinavostí Wittelsbachů. Habsburkovi Ferdinandu II. přece k vítězství před Prahou významně pomohl bavorský Wittelsbach Maxmilián, rival Fridricha Falckého, pocházejícího z porýnské rodové větve. Obdobných nepřesností bychom v knize našli více.

Přesto mohu, navzdory všem kritickým připomínkám, s klidným svědomím napsat, že Pazderský podal obdivuhodný vědecký výkon a předložil odborné komunitě knihu, k níž se další bádání bude dlouho vracet. Škoda jen, že neudržel na uzdě mladický zápal, snažil se říci vše, co zjistil, a v četných, žel rušivých a předimenzovaných digresích zahrnul čtenáře mnohými nápady a postřehy, jimž by prospělo dopracování, eventuálně publikování ve formě samostatných statí. Méně by každopádně znamenalo více. Velké téma nutně vyžaduje i autorskou sebekázeň a disciplínu. Zdolání Pazderského monografie, kterou jsem poctivě přelouskal od prvního do posledního řádku, mi zabralo (i kvůli bolestem očí) osmdesát hodin čistého času. Přeji autorovi co nejvíce srovnatelné pozorných čtenářů.

Petr Čornej

doi: 10.14712/23365730.2021.23

Radana Kolčavová, VUT: rozmanitá univerzita

Nakladatelství VUTIUM, Brno 2019, 152 s., ISBN 978-80-214-5643-3

Tato reprezentativní publikace vyšla u příležitosti 120. výročí založení Vysokého učení technického v Brně. Práce si neklade za cíl podrobně popsat historii či budoucnost VUT, ale snaží se nabídnout přehled současných úspěchů brněnské techniky. Historickým tématům se publikace přesto nevyhýbá.

Knihu otevírá historický exkurz, kde se dozvídáme o založení této instituce jako Císařské a královské české vysoké školy technické v roce 1899. S výukou se začalo v listopadu téhož roku, a to v oboru stavebního inženýrství. V roce 1911 se název školy změnil na C. k. vysokou školu technickou, která se přestěhovala do nových prostor v dnešní Veveří ulici. Také do vývoje brněnské techniky zasáhla 1. světová válka, celá řada studentů a zaměstnanců musela narukovat. Po jejím konci byla škola přejmenována na Českou vysokou školu technickou. Hospodářská krize 30. let znamenala škrtů i v oblasti školství, které se dotkly i Vysoké školy technické Dra. Edvarda Beneše, jak se od roku 1937 nazývala. V roce 1939